

Még kell említenem, hogy a „Magyarország megyéinek kézi atlasza” térképei laponként, azaz megyénként is kaphatók voltak. Ezeket elsősorban iskolákban használták, s így azokból az elhasználás miatt aligha sok maradt fenn. Jómagam is alig egy-egy példányt leltem föl.

Még egy érdekes adat -- amelyről Petrik Géza idézett alapvető könyvészeti műve sem emlékezik meg -- hogy a Horvát- és Szlavonország megyéiről h o r v á t feliratú kiadás is volt. A horvát nyelvezet azonban nemcsak a feliratban, hanem a névrajzban is jelentkezik.

Birtokomban van Szerém megyének ily kiadású térképe „Floris Županije Srijemske” felirattal „snovan po Pavlu Gönczy”, teljes horvát szöveggel. A névrajz -- a megyén kívül is -- horvát. Pl. Újvidék „Novisad”, Belgrád „Biograd” néven szerepel, a Budapestre vezető vasútvonalakat „u Budimpeštu” szöveg jelzi. Évszáma 1890. Feltehetően a Horvát- és Szlavon társország iskolái számára készült. Mutatva, hogy a kiadásnál a nemzetiségi /horvát/ igényeket messzemenően figyelembe vették.

Az előadottakból is látható, hogy atlaszaink még igen sok feltáratlan névanyagot tartalmaznak. E névanyagok a magyar helynévkutatás vérkeringésbe vitele elsőrendű feladatunk.

REUTER CAMILLO

ÁTÉRTELMEZETT MEGÁLLÓNEVEK. „Elszabadulás tér”, „Hűvös öl”, „örökvész út” és társaik

A nagyvárosi folklór jelenségei között mind a nemzetközi, mind a hazai kutatás foglalkozott már a különböző helyeken megjelenő firkálásokkal. Van azonban egy erre némileg emlékeztető jelenség, melyre eddig nem fordítottak figyelmet: a feliratoknak új értelmet adó csonkítások, kiegészítések. A folyamat a firkálással nagyrészt ellentétes: nem szöveget teremt, hanem szöveget csonkít, kisebb részben -- a kiegészítéseknél -- viszont hasonló jellegű ahhoz. A döntő különbség a firká-

lásokhoz képest mindkét esetben az, hogy míg ott az alkotó szabadon kifejezheti magát, kötetlenül fantáziájára hagyatkozhat /ennek legfeljebb csak terjedelmi korlátai lehetnek/, addig a feliratok átalakításánál az alapanyag eleve adott, kiindulásul is elsődlegesen ez szolgál, az ötletek ebből jönnek. Az önkifejezés tehát erősen kötött, s így relatív, megléte azonban kétségtelen, mivel az alkotó -- ízlésének, hangulatának megfelelően -- választhat a lehetőségek közül: átalakít-e feliratot vagy nem, ha igen, értelmes szót hoz-e létre vagy értelmetlent /az értelmetlen törlések száma elenyésző!/, ha értelmeset, melyik megállónevet változtatja meg és hogyan.

Anyagunk nagyobb részét 16 BKV járat összes megállótáblájának föltérképezésével gyűjtöttük; további 11 vonalról szórványosan származnak adataink. Részletes -- tehát az összes megálló nevét felsoroló -- táblákat elsősorban Budán és a Belvárosban találtunk. Ezek képezték vizsgálatunk alapját.

A törlések és igazítások túlnyomó többségét Budán jegyeztük fel. Ebből azonban még nem vonhatunk le messzemenő szociolingvisztikai következtetéseket: valószínűleg csak arról van szó, hogy a körülmények itt a legkedvezőbbek, itt adódnak nyugodtabb helyek az elszántak számára. /A forgalmas Belvárosban a legtöbb táblát érintetlenül találtuk./

Megfigyeléseink szerint az átalakítás többféle módon történhet. Gyűjtésünk során csak azokkal a módosításokkal foglalkoztunk, amelyek eredményeként értelmes szavak vagy szószervezetek keletkeztek. Ide soroltuk azokat az eseteket is, amikor ezek -- az alapszó adottságainál fogva -- csak helyesírási hibával /pl. ékezetelhagyás/ jöhettek létre.

1. A legszellemesebbnek azok a megoldások bizonyultak, amelyekben a megálló elnevezésének egésze új értelmet kap. Ezen belül vannak olyan esetek, amelyek a/ csak törléssel, b/ betűjavítással, c/ betű- vagy szópótlással keletkeztek.

a/ Csak törléssel hozták létre például a következőket: Foga Vas / < Fogaskerekű Vasút: 5B/,[✱] stori / < Astoria: 78B/,

[✱] Az írásmódot az eredetinek megfelelően közöljük, a zárójelben a megálló nevét és a járatot /B = busz, V = villamos, T = trolibusz/ adjuk meg.

Pete út / < Pethényi út: 21B/, Marci 5.é. / < Március 15. tér vá.: 8B/, Vas Gebe utca / < Vas Gereben utca: 8B/, Kis tina tér / < Krisztina tér: 78B/, aha Lujza tér / < Blaha Lujza tér: 78B/, ember tér / < November 7. tér: 4-6V/, rút / < Óra út: 21B/, Kirágó utca / < Királyhágó utca: 12B/, eszék utca / < Fészek utca: 128B/, Írások / < Irhás árok: 8B/, kémia / < Akadémia: 56V/, emlő-hegy utca / < Szemplő-hegy utca: 91B/ stb.

b/ Betűjavításnak tekintjük azt, ha a törlés nem a betű egészére, hanem csupán bizonyos részleteire terjed ki. Ez olyan esetekben történik, amikor a betű -- alakjánál fogva -- egy másik betűvé formálható át. Példáinkban így lett h-ből r, t-ből l, l-ből i, d-ből o vagy o-ból u betű: János orra / < János kórház: 56V/, Korál utca / < Korlát utca: 5B/, dilis utca / < Edvi Illés utca: 8B/, genyo utca / < Nagyenyed utca: 102B/, Urbán tér / < Orbán tér: 21B/.

Átmenetet jelent a betűjavítás, illetve a betű- vagy szópótlás kategóriái között az a néhány eset, amikor a betűjavítás apró kiegészítéssel párosul -- anélkül azonban, hogy a szó új betűvel egészülne ki: ölő ica / < Költő utca: 21B/, Budagyöngye / < Budagyöngye: 56V/, Vajaskerti út / < Vadaskerti út: 56V/.

c/ Betű- vagy szópótlás esetében a törlés mellett vagy helyett az eredetitől független egységek hozzáadásáról van szó: VALagút utca / < Alagút utca: 5B/, Berágok / < Virág árok: 5B/, Casino twist / < Casino: 26B/.

2. Kevésbé hatásosak azok a megoldások, amelyekben a megálló nevének csak egyik része kap új értelmet. Ilyenek például: Dózsa tenisz dio / < Dózsa teniszstadion: 26B/, Deák ér vá. / < Deák tér vá.: 9B/, Maci 15. tér vá. / < Március 15. tér vá.: 8B/, Irhás ár / < Irhás árok: 8B/, Breznó lecsó / < Breznó lépcső: 8B/ stb.

Az átformált szavak jelentése tartalmilag meglehetősen heterogén. Kiemelkedik azonban közülük az obszcén kifejezések csoportja. Ebben előbukkant a fent említett átalakítások valamennyi módja: Kempelen Farka utca / < Kempelen Farkas utca: 2B/, Joli Cur / < Joliot Curie tér: 21B/, Szar / < Széna tér:

12B/, Szar tér /< Szarvas tér: 5B/, Szaros utca /< Szamos utca: 28B, és Mészáros utca: 8B/, Foskerekű áll. vá. /< Fogaskerekű áll. vá.: 90B/, loszar /< Moszkva tér vá.: 21B/, óvszertár /< Gyógyszertár: 22B/, VALag utca /< Alagút utca: 5B/, Fosva tér vá. /< Moszkva tér vá.: 56V/, Budagyöngye /< Budagyöngye: 56V/ stb.

Figyelmet érdemelnek még az argó beszűrődései. Anyagunk egészéhez képest ezek távolról sem tipikusak, de néhány esetben tettenérhetők: Berágok /< Virág árok: 5B/, dilis utca /< Edvi Illés utca: 8B/, Édi út /< Érdi út: 8B/, genyo utca /< Nagyenyed utca: 102B/, Max tér /< Marx tér: 91B/.

Ezek után lássuk a teljes összegyűlt anyagot, 174 BKV-megállónév értelmes köznevesített vagy személynévként átkelesztett változatát!

<u>Átalakított változatok:</u>	<u>Eredeti megállónévek:</u>	<u>Járatok:</u>
aba utca	-- Csaba utca	/28B/
agyajtai utca	-- Nagyajtai utca	/56V/
agyenyed utca	-- Nagyenyed utca	/21B, 59V/
agyhíd	-- Nagyhíd	/56V/
aha Lujza tér	-- Blaha Lujza tér	/78B,4-6V/
Alga	-- Alagút utca	/5B/
alsó	-- Halastó	/26B/
anti utca	-- Galántai utca	/21B/
Apos utca	-- Apostol utca /Rendőrség/	/91B/
Apostol utca /őrség/	-- Apostol utca /Rendőrség/	/91B/
Áras Vendéglő	-- Árnyas Vendéglő	/128B,28B/
Áras Vendég ő	-- Árnyas Vendéglő	/128B,28B/
Baj utca	-- Bajza utca	/1B/
Baú	-- Bocskai út	/12B/
Bél király út	-- Béla király út	/28B/
Berágok	-- Virág árok	/5B/
Boros tér	-- Boráros tér	/12B/
Breznó lecsó	-- Breznó lépcső	/8B/
Brnó cső	-- Breznó lépcső	/8B/
Budagyöngye	-- Budagyöngye	/56V/

Budai hídló	-- Budai hídfő	/26B/
Budigyöngye	-- Budagyöngye	/56V/
Burok utca	-- Bűrök utca	/2B/
Casino twist	-- Casino	/26B/
Casio	-- Casino	/26B/
Csilla-völgyi út	-- Csillag-völgyi út	/28B/
Csók utca	-- Csóka utca	/1B/
Dán út	-- Dániel út	/28B/
Deák ér vá.	-- Deák tér vá.	/9B/
Dél pu.	-- Déli pu.	/12B, 102B/
dilis utca	-- Edvi Illés utca	/8B/
Dió-Árok	-- Diós-Árok	/28B/
Dózsa tenisz dio	-- Dózsa teniszstadion	/26B/
ebészeti Klinika	-- Sebészeti Klinika	/128B/
Édi út	-- Érdi út	/8B/
ejtő út	-- Lejtő út	/8B/
eke tér	-- Béke tér	/4B/
elem László utca	-- Kelemen László utca	/56V/
elemen László utca	-- Kelemen László utca	/56V/
élő kút	-- Zenélő kút	/26B/
elszabadulás tér	-- Felszabadulás tér	/78B/
ember tér	-- November 7. tér	/4-6V/
eme főbejárat	-- Temető főbejárat	/59V/
emlő-hegy utca	-- Szemlő-hegy utca	/91B/
epe Farkas utca	-- Kempelen Farkas utca	/2B/
épilona	-- Szépilona	/22B/
épköztársaság útja	-- Népköztársaság útja	/78T/
épliget	-- Népliget	/75T/
ér-halom utca	-- Vér-halom utca	/91B/
Erőd S. u v	-- Endrődi Sándor utca vá.	/91B/
Erzsébet királyné úja	-- Erzsébet királyné útja	/70T/
ész utca	-- Fészek utca	/128B/
eszek utca	-- Fészek utca	/128B/
Etel tér	-- Etele tér	/1B/
Fakerekű Vasút	-- Fogaskerekű Vasút	/56V/
Farkarét	-- Farkasrét	/59V/

Farkas	-- Farkasrét	/8B/
Felszabadula tér	-- Felszabadulás tér	/78ÉB/
Ferári út	-- Fehérvári út	/12B/
Fogakerekű Vasút	-- Fogaskerekű Vasút	/56V/
Foga Vas	-- Fogaskerekű Vasút	/5B/
Fogkerekű Vasút	-- Fogaskerekű Vasút	/56V/
Fon utca	-- Fonyód utca	/7AB/
Foskerekű áll. vá.	-- Fogaskerekű áll. vá.	/90B/
Fosva tér vá.	-- Moszkva tér vá.	/56V/
geny utca	-- Nagyenyed utca	/21B/
genyo utca	-- Nagyenyed utca	/102B/
Győz utca	-- Győző utca	/78B/
Halasló	-- Halastó	/26B/
has árok	-- Irhás árok	/8B/
Hastó	-- Halastó	/26B/
Haragvirág utca	-- Harangvirág utca	/5B/
haza András utca	-- Cházár András utca	/78ÉB/
Heinrich Iván út	-- Heinrich István út	/56V/
Here utca	-- Herend utca	/7AB/
Hun ejtő	-- Hunyadi lejtő	/28B/
Hun köz	-- Hunyadi köz	/28B/
Husz utca	-- Huszár utca	/78ÉB/
Hüvös öl vá.	-- Hűvösvölgy vá.	/56V/
Irán utca vá.	-- Irányi utca vá.	/112B/
Irány utca vá.	-- Irányi utca vá.	/112B/
Irások	-- Irhás árok	/8B/
Irha árok	-- Irhás árok	/8B/
Irhás ár	-- Irhás árok	/8B/
ion lépcső	-- Sion lépcső	/8B/
Jano kórház	-- János kórház	/128B/
János orra	-- János kórház	/56V/
Jászai Mai tér	-- Jászai Mari tér	/4-6V/
Joli Cur	-- Joliot Curie tér	/21B/
Jós B. köz	-- Józsa Béla köz	/128B/
Juli utca	-- Júlia utca	/5B/
Kelemen Ló utca	-- Kelemen László utca	/56V/

kémia	-- Akadémia	/56V/
Kempelen Farkas utca	-- Kempelen Farkas utca	/2B/
Kirágó utca	-- Királyhágó utca	/12B/
Kis tina tér	-- Krisztina tér	/78B/
Korál utca	-- Korlát utca	/5B/
Koro utca	-- Korompai utca	/8B/
Korom utca	-- Korompai utca	/8B/
Korpa utca	-- Korompai utca	/8B/
Könyves Kálmán krt.	-- Könyves Kálmán krt.	/9B/
Leesz utca	-- Lelesz utca	/128B/
Lék János ér	-- Lékai János tér	/112B/
Lék János tér	-- Lékai János tér	/112B/
ló út	-- Üllői út	/4-6V/
lógrád utca	-- Nógrádi utca	/21B/
lógrádi utca	-- Nógrádi utca	/21B/
loszar	-- Moszkva tér	/21B/
Maci 15. tér vá.	-- Március 15. tér vá.	/8B/
Mar tér	-- Marx tér	/91B/
Marci 5. á.	-- Március 15. tér vá.	/8B/
Margit-híd budi hídfő	-- Margit-híd budai hídfő	/4-6V/
Maris 15. tér vá.	-- Március 15. tér vá.	/5B/
Marius 15. tér vá.	-- Március 15. tér vá.	/8B/
Mars utca	-- Maros utca	/128B/
Max tér	-- Marx tér	/91B/
II. ker. ács	-- XII. ker. Tanács	/59V/
Mogyoród út	-- Mogyoródi út	/78ÉB/
Móricz körte	-- Móricz Zsigmond körtér	/61V/
Móricz Zsigmond körte vá.	-- Móricz Zsigmond körtér vá.	/6V/
Mosva té vá.	-- Moszkva tér vá.	/128B/
Moszka tér vá.	-- Moszkva tér vá.	/56V/
Moszkva	-- Moszkva tér vá.	/56V/
Moszkva ér vá.	-- Moszkva tér vá.	/28B/
Moszkva te vá.	-- Moszkva tér vá.	/28B/
Neki út	-- Nyéki út	/56V/
November tér	-- November 7. tér	/4-6V/
Nyek út	-- Nyéki út	/56V/

Nyíl utca	-- Nyúl utca	/56V/
ólom utca	-- Sólyom utca	/112B/
Orbán ér	-- Orbán tér	/112B/
óvszertár	-- Gyógyszertár	/22B/
ölkő ica	-- Költő utca	/21B/
örökvész út	-- Törökvész út	/91B/
ősök tere	-- Hősök tere	/1B/
Ötvös János utca	-- Ötvös János utca	/56V/
per utca	-- Eper utca	/8B/
Pete út	-- Pethényi út	/21B/
rág árok	-- Virág árok	/5B/
rágok	-- Virág árok	/5B/
Rómer lóri utca	-- Rómer Flóris utca	/91B/
rút	-- Óra út	/21B/
sas sortpálya	-- Vasas sportpálya	/5B/
Sio lecsó	-- Sion lépcső	/8B/
sony D. tér	-- Kosztolányi D. tér	/12B/
stori	-- Astoria	/78B/
Sut	-- Sólyom utca	/112B/
Szabadság he	-- Szabadság hegy	/90B/
szaki Járműjavító	-- Északi Járműjavító	/9B/
Szar	-- Széna tér	/12B/
Szar tér	-- Szarvas tér	/5B/
Szaros utca	-- Szamos utca	/28B/
szaros utca	-- Mészáros utca	/8B/
Szén tér	-- Széna tér	/4-6V/
Tarpata utca	-- Tar-patak utca	/128B/
Tar Vilmos utca	-- Tartsay Vilmos utca	/12B/
Tök utca	-- Török utca	/91B/
ugat pu. vá.	-- Nyugati pu. vá.	/26B/
Urbán tér	-- Orbán tér	/21B/
útvölgyi út	-- Kút völgyi út	/28B/
üveg utca	-- Süveg utca	/8B, 59V/
Vadkert utca	-- Vadaskerti utca	/56V/
Vajaskerti utca	-- Vadaskerti utca	/56V/
Vagány utca	-- Vágány utca	/4B/

VAlag utca	-- Alagút utca	/5B/
VAlagút utca	-- Alagút utca	/5B/
var utca	-- Avar utca	/8B/
Váro-kúti út vá.	-- Város-kúti út vá.	/128B/
Vas Gebe utca	-- Vas Gereben utca	/8B/
véd utca	-- Honvéd utca	/91B/
Vér-alom utca	-- Vér-halom utca	/91B/
Vörösmarty Kertmozi	-- Vörösmarty Kertmozi	/26B/
zakó utca	-- Czakó utca	/8,78B/
Zenéló kút	-- Zenélő kút	/26B/

BOZÓKI ANDRÁS--DÖMÖTÖR ADRIENNE

SZENTGYÖRGYI JOBBÁGYNEVEK AZ 1400-AS ÉVEK KÖZEPÉN

A XV. századi Magyarország a feudális nagybirtokok országa volt, a század közepén a települések és pusztabirtokok negyven százalékát az ország hatvan leggazdagabb nagybirtokosa, bárója uralta. A Debrecen északi szomszédságában fekvő Szentgyörgy település az Árpád-kortól kezdődően évszázadokon át a Gutkeled nemzetségből származott Várdai család hatalmas kiterjedésű szabolcsi uradalmához tartozott. E legdélibb fekvésű Várdai-birtok jelentőségét növelte, hogy fontos nemzetközi kereskedelmi út, a Debrecen Tokajjal és Lengyelországgal összekötő országút mentén feküdt. Szentgyörgy az 1400-as évek közepére jelentős mezővárossá vált, ahol két ízben /1458, 1461/ országos vásárt is tartottak. Az 1980. évi régészeti feltárás során a hajdani Szent György-templom romjának környékén XV. századi, skandináv eredetű, ezüst pénzérmét találtunk, amiből arra következtetünk, hogy a szentgyörgyi vásárokon bizonyára megfordultak külföldi kereskedők is.

A hűbéri tulajdonban levő föld túlnyomó részét, a szentgyörgyi földet is, a jobbágyok tartották közvetlen birtokukban: telküket életük végéig megtarthatták, átörökíthették és végrendelkezhettek róla. A mezőgazdasági nagybirtok tehát „nem mezőgazdasági nagyüzem, hanem túlnyomóan /vagy egészében/